

Disclosure of E-commerce Secrets Stipulated Under the Competition Law of Iran and Law of European Union

Vadood Barzi

Ph.D. student in, Department of Private Law, faculty of Law, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran

Ali Gharibe*

Assistant prof, Department of Private Law, faculty of Law, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran

Ismail Saghiri

Assistant prof, Department of Private Law, faculty of Law, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran

Nsaer Masoudi

Assistant prof, Department of Private Law, faculty of Law, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran

gharibelawyer@gmail.com

DOI: 10.30495/CYBERLAW.2022.696587

Keywords:

Competition Law, Trade Secrets, E-commerce, Law of Iran, European Union

Abstract

free commercial competition, each company has its own competitive policy, programs and special goals. Each of these entities has two categories of news and information. Some of this information do not have any special confidentiality and, therefore, the other companies in addition to the general buyers and consumers of products have the right to be aware in order to step into deal with them having sufficient knowledge and information. But, the other category of the information which companies possess are completely confidential and classified. All companies must refrain from acquiring and disseminating such type of information pursuing the aims which include weakening or elimination of competitors, elimination of competition and creation of monopoly. Competition Law covering issues such as electronic commerce regulations under the Iran's legal system and certain treaties, agreements and directives in the European Union's legal system constitute attempts at protecting these trade secrets through prohibition of such actions and incorporation of multiple execution guarantees. In terms of special importance these secret information has in free competition and global trade, the present research tries to study, analyze and assess the concept and state the types of secrets and the legal bases of banning its disclosure in electronic commerce as stipulated under the Competition Law of Iran and Law of European Union by referring to the reliable and valid domestic and international sources.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license:

(<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

افشای اسرار تجارت الکترونیکی در حقوق رقابت ایران و اتحادیه اروپا

ودود برزی

دانشجوی دکترا، گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران
علی غریبه*استادیار، گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران
اسماعیل صغیریاستادیار، گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران
ناصر مسعودی

استادیار، گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

gharibelawyer@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۳۰ شهریور ۱۴۰۱

تاریخ دریافت: ۰۶ خرداد ۱۴۰۱

چکیده

در رقابت آزاد تجاری، شرکت‌ها و بنگاه‌ها، هرکدام سیاست رقابتی، برنامه‌ها و اهداف ویژه‌ای دارد. هریک از این موسسات، دو دسته اخبار و اطلاعات دارند. برخی از این اطلاعات از هیچ محرمانگی خاصی برخوردار نیستند بنابراین، علاوه بر سایر بنگاه‌ها، عموم خریداران و مصرف کنندگان محصولات، حق آگاهی از این اطلاعات را دارند و باید در اختیار آنان قرار گیرد تا با علم و اطلاع کافی نسبت به معامله با آنان اقدام نمایند. اما گروه دیگری از اطلاعات بنگاه‌ها، کاملاً محرمانه و سری است که تمامی بنگاه‌ها، باید از کسب و انتشار آن‌ها که با هدف تضعیف یا حذف رقیب، از بین بردن رقابت و ایجاد انحصار صورت می‌گیرد. خودداری نمایند. حقوق رقابت و از جمله مقررات تجارت الکترونیکی در نظام حقوقی ایران و معاهدات، موافقت‌نامه‌ها و بخشنامه‌های خاصی در نظام حقوقی اتحادیه‌ی اروپا، با اعلام ممنوعیت چنین اقدامی و پیش بینی ضمانت اجراهای متعدد، از این اسرار تجاری حمایت به عمل آورده‌اند. به لحاظ اهمیت خاص اطلاعات سری در رقابت آزاد و تجارت جهانی، تحقیق حاضر سعی دارد با مراجعه به منابع معتبر داخلی و بین‌المللی، مفهوم و اقسام سرّ و مبانی قانونی ممنوعیت افشای آن در تجارت الکترونیکی را در حقوق رقابت ایران و اتحادیه اروپا به اختصار مورد بررسی، تحلیل و نقد قرار دهد.

کلید واژگان: حقوق رقابت، اسرار تجاری، تجارت الکترونیکی، حقوق ایران، اتحادیه‌ی اروپا

مقدمه

تجارت چه در عرصه‌ی ملی چه بین‌المللی هر روز ضروری‌تر، گسترده‌تر و متنوع‌تر می‌شود. تمام اشخاص در سراسر جهان به نوعی با این تجارت درگیر و در ارتباط می‌باشند. قلمروی آن از حدود مرزها فراتر رفته، بیش از گذشته، معاملات تجاری ساکن در یک گوشه از جهان با بنگاه‌های تجاری در کشوری دورافتاده را مشاهده می‌کنیم. شرکت‌های فعال تجاری نمی‌توانند در این فعالیت بی تفاوت یا لحظه‌ای از آن غافل باشند، چون در آن صورت حتماً از قافله‌ی رقابت عقب می‌مانند و سرانجامی جز حذف و شکست در انتظار آن‌ها نخواهد بود. مخصوصاً با ظهور فناوری‌های نوین و پیشرفته و تجارت الکترونیکی، این تجارت هر روز پیچیده‌تر می‌گردد و علاوه بر سرمایه و تجربه، به مهارت‌ها و اطلاعات خاصی نیازمند است (حسن پور، ۱۳۹۴، ۱۳).

شرکت‌ها و موسسات تجاری برای فروش بیشتر، کسب سود زیادتر و توسعه‌ی قلمروی فعالیت و به دست آوردن جایگاه محکم‌تر، سخت به رقابت با رقبای تجاری مشغولند به عبارتی رقابت، خون جاری در رگ‌های اقتصادی بنگاه تجاری است (فورس، ۲۰۰۸، ۳۶) و هر کدام تا حد توان سعی دارند که از میزان قدرت رقابت رقیب بکاهند و حتی اگر بتوانند رقیب خود را از صحنه‌ی رقابت حذف کنند.^۱ موسسات تجاری گاهی برای رسیدن به سود بیشتر، روش‌های غیر قانونی و ضد رقابتی را در پیش می‌گیرند و برخلاف قواعد اخلاق و انصاف، با توسل به ابزارهای نامشروع سعی دارند رقیب تجاری را با فریب و نیرنگ و سوء استفاده از وضعیت بازار، تضعیف و حذف کنند. از جمله اقداماتی که ممکن است شرکت یا بنگاه انجام دهد دخالت در معاملات و امور داخلی بنگاه دیگر می‌باشد. این دخالت ممکن است با کسب غیرمجاز اطلاعات و اسرار تجاری رقیبان شرکت و سوء استفاده از این اسرار باشد که مطابق بند ک ماده‌ی ۴۵ قانون اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی، عملی محل رقابت و مخالف اصول اخلاقی و مقررات حقوق رقابت تلقی می‌گردد. در حقوق رقابت اتحادیه‌ی اروپا بنا بر مقررات و معاهداتی که در نهایت منجر به تشکیل اتحادیه اروپا گردید، (ساتر، ۲۰۱۴، ۷۴) دخالت در امور داخلی سایر موسسات تجاری، کشف و افشای اسرار تجاری و سوء استفاده از آن منع شده است چرا که این اسرار در جهت حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان، در حمایت قانون قرار دارد (بخت جو، ۱۳۹۸، ۱۶۹). در خرید و فروش‌های اینترنتی هم رعایت حقوق رقبای تجاری و مصرف‌کنندگان مورد تأکید واقع شده است (ساوین، ۲۰۱۳، ۱۶۰). بر این اساس ابتدا مفهوم اطلاعات یا صحیح‌تر اسرار و اقسام آن و سپس کشف و افشای اسرار تجاری و تعارض آن با حق کسب اطلاع افراد (هریسون، ۱۳۹۸، ۲۹۵) براساس مقررات مرتبط در حقوق تجارت الکترونیکی و حقوق رقابت ایران و اتحادیه‌ی اروپا در این مقاله به اختصار تشریح، تحلیل و نقد می‌گردد. در این مورد سوالات و ابهاماتی به ذهن می‌رسد این که منظور از اسرار رقبای تجاری چیست و آیا هر اقدامی، ذاتاً ممنوع و ضد رقابت به حساب می‌آید یا این که ممنوعیت آن نسبی و تحت شرایط خاصی خواهد بود از طرفی آیا دست یافتن به اطلاعات سایر شرکت‌ها به طور کلی از جانب قانون منع شده یا فقط و دسته‌ای از اطلاعات یا به عبارتی اسرار تجاری یک مؤسسه یا شرکت فعال در عرصه‌ی رقابت، مشمول منع حقوق رقابت می‌باشد و حق کسب اطلاع برای افراد هم چنان در حمایت قانون قرار دارد این‌ها مسایلی است که در این نوشتار با فرض اینکه چنین اقداماتی تحت شرایط خاص عمل ضد رقابت محسوب می‌گردد، به آن پرداخته می‌شود.

^۱ - برای آگاهی بیشتر از مفهوم رقابت مراجعه فرمایید: حقیقت جو، مهدی، (۱۳۹۸)، حقوق رقابت و توسعه خارجی شرکت‌های تجاری، چاپ دوم، میزان، صفحه ۷۰ - و: غفاری فارسانی، بهنام، (۱۳۹۸)، حقوق رقابت، چاپ دوم، میزان، تهران، صفحه ۲۴ - و

Richard, w, (1989), competition Law, 2th Ed, Butterworths, London, p5, sauter, w, (2015), public services in Eu Law, Ith Ed, cambridge, London p71.

^۲ - European union

۱- حقوق فضای مجازی و حقوق تجارت الکترونیکی

مقررات حاکم بر تمامی روابطی که در عرصه‌ی فضای مجازی (سایبر) تحقق می‌یابد را حقوق فضای مجازی می‌نامند مثل جرم رایانه‌ای، پژوهش‌ها و تحقیقات در فضای مجازی، فعالیت‌های رایانه‌ای و تجارت الکترونیکی که همه از تقسیمات حقوق فضای مجازی است.

تجارت الکترونیکی هر چند بر پایه‌های تجارت سنتی استوار است اما طبیعتاً، هم به لحاظ نوع ارتباط و اقدامات خاصی که دارد، هم از نظر قواعد حاکم، از آن متمایز و متفاوت می‌باشد و با گسترش تجارت الکترونیکی و تعدد و تنوع بسیار زیاد آن، قوانین و مقررات متعددی در این عرصه مطرح و اجرایی شده است بر این اساس، اسناد الکترونیکی، هر چند در مواردی ممکن است محل تردید باشد اما بنا بر قوانین، عهدنامه‌ها، کنوانسیون‌ها و اسناد بین‌المللی، مانند اسناد کاغذی از ارزش و اعتبار برخوردار است و ادله اثبات دعوی در قراردادهای سنتی، در دعاوی تجارت الکترونیکی نیز می‌تواند اجرا و اعمال گردد.

حقوق تجارت الکترونیکی امروزه به دلیل اهمیت فراوانی که پیدا کرده، به عنوان یک گرایش خاص، دارای استقلال و اصالت شده است به خاطر این که مسایل و موضوعات زیادی در تجارت الکترونیک مطرح می‌گردد که مقررات موجود و قواعد تجارت سنتی، نسبت به آن‌ها، در تمام موارد نمی‌تواند پاسخ درست بدهد. در عین حال که حقوق تجارت الکترونیکی گرایشی از حقوق تجارت و مرتبط با سایر شاخه‌ها از جمله حقوق مدنی و بین‌الملل خصوصی است، به طور خاص شامل مقررات حاکم بر آن دسته از انواع تجارت است که با به کارگیری ارتباطات الکترونیکی صورت می‌گیرد و از آن جایی که استفاده از ابزارهای الکترونیکی منحصر به معاملات و اقسام تجارت نیست و سایر ارتباطات نیز ممکن است در این عرصه وجود داشته باشد مثل جرایم اینترنتی و فعالیت‌های رایانه‌ای که خود تحت عنوان حقوق فضای مجازی (سایبر) مطرح است حقوق تجارت الکترونیکی را به عنوان بخشی از ارتباطات الکترونیکی، می‌توان زیر مجموعه و شاخه‌ای از حقوق فضای مجازی نامید که در این مقاله جرم افشای اسرار تجاری در حقوق تجارت الکترونیکی از نظر حقوق رقابت ایران و اتحادیه اروپا مورد بررسی قرار می‌گیرد. تجارت الکترونیکی در سطح ملی یا بین‌المللی، ممکن است در یکی از اشکال ذیل صورت گیرد:

الف: بین موسسات تجاری با مصرف کننده^۳

ب: بین خود موسسات تجاری مثل دو تولید کننده^۴

ج: تجارت بین دو مصرف کننده^۵

د: بین موسسات تجاری با سازمان‌های دولتی^۶

۲- اطلاعات و اسرار اشخاص و موسسات تجاری

۲-۱- مفهوم و تصحیح عنوان

در تجارت و رقابت الکترونیکی در فضای مجازی، کسب اطلاع و آگاهی از کمیت و کیفیت کالاها و خدمات در اصل حق تمامی فروشندگان، عرضه کنندگان و خریداران است تا پس از بررسی تمامی وضعیت‌ها، با علم و اختیار کامل و با استفاده از حق انتخاب، معامله کنند. به دست آوردن این اطلاعات تا زمانی که جزء اسرار

³- Business to consumer

⁴- Business to business

⁵- Consumer to consumer

⁶- Business to administration

تجاری یک بنگاه یا شرکت نشده، یک حق است و هیچ ممنوعیتی ندارد و مورد حمایت دولت‌هاست. (مهدی زاده و همکاران، ۱۳۹۸، ۷۷) در امریکا سال ۱۹۶۶ قانون آزادی اطلاعات^۷ تصویب شد و با پذیرش حق دسترسی عموم مردم به اطلاعات، هزاران سند دولتی در اختیار عموم قرار گرفت که ابزار بسیار موثری در جهت شفافیت اقدامات دولت و نظارت همگانی است در فرانسه نیز در سال ۱۹۷۸ و در انگلستان هم سال ۲۰۰۰ قانون آزادی اطلاعات اجرایی شد ماده‌ی ۱۰ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر^۸ نیز در ۱۹۵۰ آزادی بیان را صریحاً اعلام کرد (هربرت، ۱۹۹۹، ۵) اما هر گاه از این حق کسب اطلاع، سوء استفاده شود چنین اقدامی ممنوع و فساد تلقی می‌گردد (علمی و صیاد زاده، ۱۳۸۷، ۲۵۴) این فساد مانع رشد و شکوفایی اقتصادی، موجب تضعیف شرکت‌های کوچک تر و کاهش کارایی و در نهایت اخلال در رقابت خواهد شد. (جین، ۱۳۸۶، ۱۴۰) بنابراین آن چه مشمول ممنوعیت قانونی است کسب غیرمجاز اسرار تجاری است که بنگاه یا شرکت اقداماتی در جهت حفظ و سری نگه داشتن آن انجام می‌دهد و گرنه اطلاعات مربوط به فعالان عرصه‌ی رقابت اصولاً باید در دسترس عموم باشد و حتی بنگاه‌ها سعی می‌کنند با انتشار آگهی و تبلیغات آن‌ها را به اطلاع همه برسانند و خود را بیش از گذشته معرفی نمایند. البته در این تبلیغات باید حقوق مخاطب رعایت و از هر گونه تعرض به اشخاص مخصوصاً در رسانه‌ها خودداری شود (اسدی و همکاران، ۱۳۹۶، صفحه ۲۵) و دولت‌ها نیز در جهت حمایت از حقوق مخاطب، در فعالیت رسانه‌ها دخالت و آن را محدود می‌کنند (مک کوایل^۹، ۱۳۸۲، ۱۷۵). بر این اساس عنوان کسب غیرمجاز اطلاعات که در قانون اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی آمده، چندان صحیح به نظر نمی‌رسد و این عنوان باید به کسب و کشف اسرار تجاری تغییر یابد.

۲-۲- اسرار و اقسام آن

۲-۲-۱- مفهوم سر

اسرار در معنی عام، موضوعات پنهانی اشخاص است که تمایلی به آشکار شدن یا بیان آن‌ها به سایر افراد را ندارند. به عبارتی سرّ، یعنی آن چه برای دیگران، نا معلوم، پوشیده و ناشناخته است و فقط صاحب سرّ، از آن اطلاع دارد و بقیه نسبت به آن بی اطلاع و ناآگاهند. اسرار و رازها، کاملاً خصوصی و مرموز است، افشای آن‌ها، مطلوب صاحب سرّ نیست و ضرر مادی یا معنوی برای او دارد.^{۱۰} اما همین که بیان و آشکار شد دیگر سرّ نیست به قول حافظ شیراز:

همه کارم ز خودکامی به بدنامی کشید آخر
نهان کی ماند آن رازی کز و سازند محفل‌ها (دیوان
غزلیات حافظ، ۱۳۶۶، ۱)

۲-۲-۲- اقسام اسرار

۲-۲-۲-۱- اسرار غیر تجاری

اسرار غیر تجاری مرتبط با مباحث حقوقی، بر حسب موضوع و محتوا به شرح زیر است:

⁷ - Freedom of Information ACT

⁸ - European convention on Human Rights

⁹ - McQuail

^{۱۰} - در این معنا وجود خداوند متعال و آفرینش هستی، عشق و ایثار، خودش یک سرّ بزرگ است. این نوع از اسرار مراحل و مراتبی دارد مثل: سرّ الحال، سرّ الحقیقه، سرّ السرّ و اقسام دیگر، گفته‌اند: صدور الاحرار، قبور الاسرار، یعنی سینه‌ی نیکوکاران، گنجینه‌ی اسرار است و از صفات نیک و پسندیده انسان سرّ پوشی و رازداری است (برزی، ۱۳۹۸، ۲۱۱). سرّ کتمان است و جمع آن اسرار، سریره هم در همین معنا و جمع آن سرائر است (دهخدا، ۱۳۷۳، جلد ۸ - ۱۱۹۳۲).

الف- اسرار دولتی یا حکومتی^{۱۱} مثل مذاکرات برخی جلسات امنیتی و اطلاعاتی حاکمان، عملیات و پایگاه‌های نظامی و جاسوسی یک کشور در داخل یا خارج از آن. و نیز اطلاعات حساس نظامی، فناوری و سیاسی، با مقررات خاصی که با هدف جلوگیری از خیانت به کشور وضع شده است در عموم کشورها مورد حایت قرار می‌گیرد به همین دلیل کنترل‌های شدیدتری در مورد صادرات رایانه و گنجانیدن نرم افزارها در ردیف فناوری‌های پیشرفته صورت می‌گیرد.

ب- اسرار خصوصی شامل :

۱= اسرار شخصی^{۱۲} مانند مسایل خانوادگی، نامه‌ها و گفت و گوهای خصوصی و روابط عاطفی
 ۲= اسرار هویتی^{۱۳} یعنی اطلاعات شناسایی و سجلی افراد، در مورد افرادی مثل اعضای پلیس مخفی یا ماموران امنیتی که جزء اسرار و برای عموم غیرقابل دسترسی است
 ۳= اسرار فرهنگی^{۱۴} و اعتقادی که مربوط به عقاید و آداب و مذهب خصوصی هر شخص می‌باشد. و به نوعی حریم خصوصی تلقی شده، براساس قوانین عموم کشورها از تعرض مصون است. (دین، ۲۰۰۲، ۶۹) در قانون اساسی ایران نیز همین حریم خصوصی تحت حمایت قانون قرار دارد بر این اساس، تفتیش عقاید بنا بر اصل ۲۳، سلب آزادی بیان مطبوعات و نشریات طبق اصل ۲۴، بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی و افشای مخابرات و استراق سمع و تجسس، غیر از موارد خاص، مطابق اصل ۲۵ ممنوع است. همین طور عکس برداری مخفیانه و نامرئی از روابط خصوصی افراد و لطمه به حیثیت و هتک حرمت آن‌ها یا افشای اسرار خصوصی، عملی غیرقانونی محسوب می‌گردد. (بوشهری، ۱۳۷۶، ۳۳) ماده‌ی ۵۸ قانون تجارت الکترونیکی نیز از این نوع اسرار حمایت می‌نماید. ضمانت اجرای برخی از این ممنوعیت‌ها در قانون مجازات آمده است از جمله در ماده ۵۸۲، استراق سمع، بازرسی و افشای مراسلات، مخابرات یا مکالمات تلفنی افراد مجازات حبس از یک تا سه سال یا جزای نقدی دارد. (میر محمد صادقی، ۱۳۸۹، ۴۷۴) افشای اسرار خصوصی در فضای مجازی نیز از جرایم رایانه‌ای محسوب و مشمول مجازات می‌گردد. (زیبر، ۱۳۸۳، ۵۴) همین طور در ماده‌ی ۴۰ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب سال ۱۳۹۲ در حمایت از اسرار و اطلاعات هویت و شخصی اصحاب دعوی و شهود آنان چنین آمده است: « افشای اطلاعات مربوط به هویت و محل اقامت بزه دیده، شهود، مطلعان و سایر اشخاص مرتبط با پرونده، توسط ضابطان دادگستری، جز در مواردی که قانون معین می‌کند ممنوع است». همچنین بنا بر ماده‌ی ۶۶۹ بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی تهدید به افشای سرّ هم جرم و قابل مجازات می‌باشد.

ج- اسرار حرفه‌ای^{۱۵}

یعنی اطلاعاتی که صاحبان مشاغل به مناسبت کاربرد حرفه‌ای که دارند از مراجعین خود به دست می‌آورند مانند اطلاعات پزشک از بیمار، قاضی از طرفین دعوی، افشای این نوع اسرار، اگر به صاحب سرّ ضرر رساند در تمام نظام های حقوقی جرم به شمار می‌رود. (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۸، ۳۶۴) هم چنان که ماده‌ی ۶۴۸ قانون مجازات فعلی و ماده‌ی ۱۰۶ قانون سابق، صاحبان مشاغل از جمله پزشکان، جراحان، ماماها و دارو

¹¹- governmental secrets

¹²- Personal secrets

¹³- Identity secrets

¹⁴- cultural secrets

¹⁵- Professional Secrets

فروشان را، که محرم اسرار مراجعین خود می‌شوند، در صورت افشای اسرار مردم، مجرم و قابل مجازات می‌داند. (ولیدی، ۱۳۶۹، ۲۵۱) همین‌طور وکیل نیز نسبت به اسرار خصوصی موکل خودش، امین و محرم محسوب می‌شود پس اجازه ندارد اسرار موکل را علنی یا از آن سوء استفاده کند. (آرهود، ۲۰۰۰، ۸۳) در حقوق ایران نیز ماده‌ی ۳۰ قانون وکالت مصوب ۱۳۱۵، بر حفظ اسرار موکل توسط وکیل تأکید دارد (خالقیان، ۱۳۸۱، ۷۳۹) افشای اسرار خصوصی اشخاص، اصولاً جرم است در عین حال در موارد استثنایی و به حکم قانون ممکن است مجاز باشد مثلاً اگر شخصی مبتلا به بیماری مسری مثل کرونا یا بیماری‌های آمیزی باشد پزشک در جهت حفظ سلامتی عمومی و جلوگیری از سرایت آن به دیگران، باید گزارش دهد. در اروپا قوانین عموم کشورها به‌طور ویژه اسرار حرفه‌ای را مورد توجه قرار می‌دهند و علاوه بر مسولیت مدنی متخلف، با پیش‌بینی مسولیت کیفری، از این اسرار حمایت به عمل می‌آورند مخصوصاً از اسراری که ماموران، کارمندان و کارکنان پست و مخابرات یا پزشکان ممکن است در اختیار داشته باشند. حقوق کشورهای مثل اتریش، فرانسه، آلمان و انگلیس، با جرم‌انگاری افشای اطلاعات سری اشخاص، برای متخلف مسولیت کیفری در نظر گرفته‌اند. (زیبر، ۱۳۸۳، ۱۱۵). و نیز اشخاصی که در مراکز دارای سیستم‌های پردازش داده شاغل باشند از هرگونه استفاده، انتقال یا تکثیر غیرقانونی داده‌های مراکز منع شده‌اند. در همین راستا، شورای اروپا، کنوانسیون حمایت از افراد در ارتباط با پردازش خودکار داده‌های شخصی را در سال ۱۹۸۰ تصویب کرد و پس از عضویت بسیاری از کشورهای اروپایی، در سال ۱۹۸۵ لازم‌الاجرا شده است که صریحاً از حقوق افراد در برابر تحولات فنی در مورد داده پردازشی حمایت می‌کند.

۲-۲-۲- اسرار تجاری

از نظر قانون تجارت و طبق بند یک ماده‌ی ۲، تجارت تحصیل و خرید مال منقول به قصد فروش یا اجاره و به عبارتی معاملاتی است که اشخاص برای کسب سود و افزایش سرمایه یا توسعه‌ی فعالیت‌های خود انجام می‌دهند که می‌تواند در قالب عملیات تجاری تولیدی، توزیعی و خدماتی باشد. (ستوده تهرانی، ۱۳۷۷، ۴۲)

اسرار تجاری، با وجود این که در قوانین مختلف مثل مقررات موسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی، قانون بازار اوراق بهادار یا برخی موافقت‌نامه‌های بین‌المللی به آن اشاره شده اما در هیچ کدام تعریفی از اسرار تجاری ارائه نشده است. تا این که در سال ۱۳۸۲ قانون تجارت الکترونیکی در ماده‌ی ۶۵ به این شرح به تعریف اسرار تجاری پرداخت: «اسرار تجاری الکترونیکی، داده‌هایی است که شامل اطلاعات، فرمول‌ها، الگوها، نرم‌افزارها، برنامه‌ها، ابزار و تکنیک‌ها و فرایندها، تالیفات منتشر نشده، روش‌های انجام داد و ستد، فنون، نقشه‌ها و فراگردها، اطلاعات مالی، فهرست مشتریان، طرح‌های تجاری و امثال این‌هاست که به‌طور مستقل دارای ارزش اقتصادی بوده و در دسترس عموم قرار ندارد و تلاش‌های معقولانه‌ای برای حفظ و حراست از آن‌ها انجام شده است» (فرحناکیان، ۱۳۸۹، ۱۰۱۸). هرچند این تعریف مربوط به اسرار تجاری الکترونیکی است اما با توجه به معیارهایی که در قسمت اخیر ماده‌ی مذکور آمده، اسرار تجاری، مجموعه‌ای از اطلاعات سری و مخفی بنگاه تجاری است که ارزش اقتصادی داشته و برای عموم هم غیرقابل دسترس باشد بنابراین ارکان وجود اسرار تجاری عبارتند از: اولاً: اطلاعات و معلوماتی به صورت کتبی، صوتی، تصویری یا الکترونیکی باشد - ثانیاً: این اطلاعات برای بنگاه یا شخص دارنده‌ی آن مفید و با ارزش است - ثالثاً: سری باشد، بر این اساس، اگر در بازار رقابت، سایر بنگاه‌ها، از آن با خبر باشند، چنین اطلاعاتی داخل در اسرار محسوب نمی‌شوند

(کوهن، ۲۰۰۴، ۴۱) - رابعاً: در دسترس عموم قرار نگرفته باشد و اشخاص دیگر، برای به دست آوردن آن، چاره ای جز، توسل به اقدامات غیرمجاز مثل فریب و جاسوسی نداشته باشند. - خامساً: این اطلاعات برای خود بنگاه تجاری هم از اسرار تجاری محسوب شود و حفظ و راز پنداری آن را از وظایف خود بداند و اقدامات موثری در جهت حفظ و حراست از این اسرار انجام دهد مانند: ورود و خروج اشخاص کنترل و توسط ماموران امنیتی و دوربین های مداربسته از اسرار حفاظت شود، از ورود افراد بیگانه به محل نگه داری اسناد اسرار تجاری با نصب علائم هشدار دهنده جلوگیری گردد و اقدامات لازم دیگری که برای حفظ اسرار ضرورت دارد صورت گیرد. (رهبری، ۱۳۹۷، ۳۵)

در اسناد بین المللی هم وقتی اسرار تجاری مطرح می شود منظور اطلاعات مخفی تجاری یک فعال تجاری است که دارای ارزش اقتصادی بوده، برای حفظ و راز ماندن آن تلاش شده، به آسانی هم قابل دسترسی نباشد. هم چنان که قانون یک نواخت اسرار تجاری^{۱۶} امریکا به موارد فوق اشاره دارد که شامل اسرار علمی، فنی و تجاری مثل فهرست مشتریان می شود یا در اتحادیه ی اروپا و موافقت نامه ی تریپس^{۱۷} که در ارتباط با جنبه های تجاری حقوق آفرینش های فکری در سال ۱۹۹۴ تصویب شده است (رضائی، ۱۳۹۴، ۳۴) اسرار تجاری به لحاظ طبقه بندی اطلاعات در ردیف اطلاعات سری و ناشناخته و دارای ارزش تجاری، معرفی شده است و در معاهده ی رم نیز که منتهی به تشکیل اتحادیه ی اروپا گردید از عنوان دانش فنی محرمانه، نام برده شده که می تواند جنبه ی تجاری یا صنعتی داشته باشد همین طور در موافقت نامه ی نفتا^{۱۸} یا موافقت نامه ی تجارت آزاد امریکای شمالی، راجع به اسرار تجاری بر همین ارکان سری، مخفی، غیرقابل دسترسی و حفاظت شده بودن آن ها، اشاره می شود ممکن است ارزش آن بالفعل باشد که مورد استفاده قرار گرفته و منافعی داشته است یا بالقوه باشد یعنی می توان از کاربرد آن در آینده به منافعی دست یافت در هر حال در عموم کشورها، اسرار تجاری، معلومات و دانسته های سری و با ارزش و مورد حفاظت بنگاه ها یا شرکت ها، تلقی می شود. (دین، ۲۰۰۰، ۷۱)

۳- کسب غیر مجاز اطلاعات سری رقیبان تجاری

۳-۱- طرح موضوع

در حقوق رقابت، اصل بر استقلال عمل تمامی فعالان بازار رقابتی است تا هر کدام براساس سیاست های رقابتی خود، برنامه ریزی و اقدام کند و در این راه خطر ناشی از اشتباهات مدیریتی و سازمانی خود را بر عهده بگیرد و در عین حال، بدون اطلاع از برنامه ها و سیاست های رقابتی رقیبان با تمام توان در جهت عرضه محصول با کیفیت با حداقل قیمت تلاش کند و از هر گونه اقدامی که با دخالت در امور سایر بنگاه ها و تحصیل نامشروع اطلاعات، به ضرر آن ها تمام می شود خود داری نماید. (حسینی، ۱۳۹۶، ۳۴۳) امروزه مخصوصاً با وجود امکانات فناوری های پیش رفته و استفاده از تجهیزات فضای مجازی شرکت ها سعی دارند از اسرار و اطلاعات سازمانی و ساختاری رقیب خود باخبر شوند و بتوانند با آگاهی از سیاست رقابتی سایر شرکت ها، عکس العمل مناسب نشان دهند و تصمیماتی اتخاذ کنند که اقدامات رقیب به شکست بیانجامد و در نهایت به حذف رقیب یا کاهش رقابت منتهی گردد (بیل، ۲۰۰۹، ۱۱) و این روبه علاوه بر یک

¹⁶ -Uniform Trade secrets ACT

¹⁷ -TRIPS: Trade Related Aspects of Intellectual property Rights.

¹⁸ - (NAFTA)-North American free Trade Agreement.

سوء استفاده ی آشکار، اقدامی غیراخلاقی و ناجوانمردانه است و به همین دلیل حقوق اسلام و حقوق رقابت عموم کشورها، آن را ممنوع می‌داند یا با حساسیت خاص مورد نظارت و کنترل قرار می‌دهد تا از سوء استفاده در کسب اطلاعات رقیب و تحقق فساد در بنگاه‌های تجاری خصوصی جلوگیری شود (جین، ۱۳۸۶، ۳۵). یکی از اشکال مداخله در معاملات رقیبان تجاری که مطابق بند ح ماده ۴۵ قانون اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی مطرح شده، افشای اسرار بنگاه تجاری رقیب می باشد که موجب ضرر بنگاه مذکور باشد (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۸۵، ۵۴)، قید دیگری که برای ممنوعیت این اقدام در صدر ماده‌ی فوق آمده، این است مخل در رقابت آزاد باشد اما مواردی که در ذیل آن شمارش شده، حتی بدون اخلاص در رقابت هم می‌تواند عمل ضد رقابتی محسوب گردد چون در نهایت نتیجه‌ی چنین اقدامی، کاهش کارایی و افزایش قیمت و ضرر مصرف کنندگان خواهد بود (رشوند بوکانی، ۱۳۹۰، ۲۷۷). از سوی دیگر شرط اخلاص در رقابت یک مفهوم کلی است و اثبات آن نیز در موارد زیادی دشوار به نظر می‌رسد و به جای آن قانون گذار می‌توانست مثل حقوق برخی از کشورها، برای آن معیاری قابل درک، سنجشی و قابل اثبات در نظر بگیرد (قاسمی حامد، ۱۳۸۵، ۲۴۷). همچنین قانون برای مواقع اضطراری معافیت‌هایی در نظر گرفته است بدون این که مفهوم وضعیت اضطراری روشن گردد و این که چه مرجعی صلاحیت تشخیص آن را دارد در حالی که در حقوق اروپا، چنانچه هر گونه اقدامی که موجب ایجاد محدودیت در رقابت منصفانه و مؤثر در کاهش رقابت یا حذف رقیب تجاری شود ممنوع خواهد بود. (مکلین، ۱۹۹۴، ۶۸).

۲-۳- موارد تحصیل غیرمجاز اسرار تجاری

بند ک ماده‌ی ۴۵ قانون اجرای اصل ۴۴ با عنوان «کسب غیرمجاز، سوء استفاده از اطلاعات و موقعیت اشخاص»، در سه بند موارد آن را به شرح زیر بیان می‌دارد: «۱=کسب و بهره برداری غیرمجاز از هرگونه اطلاعات داخلی رقبا در زمینه‌ی تجاری، مالی، فنی و نظایر آن به نفع خود یا اشخاص ثالث ۲=کسب و بهره برداری غیرمجاز از اطلاعات و تصمیمات مراجع رسمی، قبل از افشا یا اعلان عمومی آن‌ها و یا کتمان آن‌ها به نفع خود یا اشخاص ثالث ۳=سوء استفاده از موقعیت اشخاص به نفع خود یا اشخاص ثالث» (میر جلیلی، ۱۳۸۳، ۱۰)

راجع به احکام بند ک نکات زیر قابل ذکر است:

اول: مفهوم اطلاعات به طور صریح و روشن بیان نشده، طبیعی است که منظور، همان اسرار تجاری باشد.

دوم: از مفهوم مخالف حکم بندهای دو و سه، استنباط می‌شود بهره برداری مجاز ممنوع نیست اما معنا و قلمروی غیرمجاز معلوم نشده است.

سوم: بند دوم که سوء استفاده از رانت اطلاعاتی است (علاء الدینی، ۱۳۹۱، ۱۱۷) مربوط به اطلاعات یا اسرار شرکت رقیب نیست در واقع بنگاهی که قصد چنین سوء استفاده ای را دارد با دسترسی به اشخاص بانفوذ یا مقامات دولتی و سیاست گذار، قبل از اعلام عمومی تصمیمات و بخش نامه‌ها، از آن‌ها مطلع می‌شود و سیاست‌های رقابتی خود را متناسب با آن تعیین می‌کند و با سوء استفاده از این فرصت ایجاد شده، بیشترین سود را به دست می‌آورد. در این صورت برخلاف صدر ماده‌ی ۴۵، به اثبات عمل مخل رقابت هم نیازی نخواهد بود. یکی از اصول حاکم بر سازمان تجارت جهانی در جهت جلوگیری از چنین سوء استفاده‌ای، اصل شفافیت در رقابت‌های تجاری است (استگر، ۲۰۰۸، ۸) که بر اساس آن، تمامی اعضای سازمان باید به صورت ادواری، اطلاعات مربوط به سیاست‌های تجاری، قوانین و مقررات مرتبط با آن را به سازمان اطلاع دهند و این اطلاعات

بدون هر گونه تبعیض در اختیار همه‌ی اعضا قرار می‌گیرد تا این اطلاعات به صورت انحصاری در اختیار اشخاص خاصی نباشد و مورد سوء استفاده قرار نگیرد. (فاخری ، ۱۳۸۶ ، ۲۲)

چهارم : در این قانون هم، مانند خیلی از قوانین دیگر، کلمات و عبارات به کار رفته، خیلی کلی، مطلق، مبهم و مجمل است که کار تعیین قلمروی حکم و مصادیق ممنوعیت را بسیار دشوار می‌سازد. در حقوق رقابت آن چه که قوانین عموم کشورها، به آن توجه و حساسیت دارند اسرار تجاری است نه صرفاً، اطلاعات تجاری، در واقع، دانستن یا کسب اطلاعات، جرم یا ممنوع نیست بلکه دستیابی و کشف یا افشای اسرار تجاری، موضوع حکم قوانین رقابت است بر این اساس به دلیل اهمیت اسرار اشخاص خصوصاً از نوع تجاری، در بحث بعدی مفهوم اسرار و اقسام مختلف آن را بررسی می‌کنیم.

۳-۳- مبانی قانونی ممنوعیت کشف و افشای اسرار تجاری

۳-۳-۱- حقوق ایران

۳-۳-۱-۱- قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴

اسرار تجاری^{۱۹}، در حمایت مقررات حقوق رقابت تمامی کشورها قرار دارد، این حمایت در واقع برای مراقبت و تداوم رقابت منصفانه در تجارت است، تا بنگاه‌ها، از تحصیل اسرار تجاری سایر شرکت‌ها و بنگاه‌ها و افشای آن‌ها در جهت ضربه زدن به رقیب تجاری و کاهش توان رقابتی یا حذف آن‌ها خودداری نمایند. دست یافتن به این اسرار از روش‌های غیرقانونی و افشا و سوء استفاده از آن‌ها در همه‌ی نظام‌های حقوقی پیشرفته، جرم و مشمول مجازات است در حقوق ایران هم با همین هدف از حقوق اسرار تجاری اشخاص حمایت و برای افشای آن مجازات تعیین شده، هرچند این حمایت ناقص و به اصلاح بعدی نیازمند است. (داراب پور ، ۱۳۹۸ ، ۳۵)

ممنوعیت غیرمجاز کسب، کشف یا افشای اطلاعات داخلی یا اسرار رقیبان تجاری علاوه بر بند ک ماده‌ی ۴۵ قانون اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی که شرح آن گذشت، در قوانین دیگری هم مورد توجه قرار گرفته است .

۳-۳-۱-۲- قانون تجارت الکترونیکی

در این قانون غیر از ماده‌ی ۶۲ که مجموعه‌ای از حقوق مالکیت‌های فکری در بستر مبادلات الکترونیکی از جمله حق اختراع، حق مولف، اسرار تجاری و موارد دیگر را، تحت حمایت قانون قرار داده، ماده‌ی ۶۴ صریحاً به حمایت از اسرار تجاری پرداخته است (سعید وزیری و سید تفرشی ها ، ۱۳۹۷ ، ۹۴) مجازات نقض و عدم رعایت ماده‌ی فوق، در ماده‌ی ۷۵ قانون، این چنین پیش بینی شده است: « متخلفین از ماده‌ی ۶۴ قانون و هر کس در بستر مبادلات الکترونیکی به منظور رقابت، منفعت و یا ورود خسارت به بنگاه‌های تجاری، صنعتی، اقتصادی و خدماتی، با نقض حقوق قراردادهای استخدام مبنی بر عدم افشای اسرار شغلی و یا دستیابی غیرمجاز، اسرار تجاری آنان را برای خود تحصیل نموده و یا برای اشخاص ثالث افشا نماید به حبس از شش ماه تا دو سال و نیم و جزای نقدی معادل پنجاه میلیون ریال محکوم خواهد شد» طبیعی است افشای اسرار، در صورت تحقق شرایط خاص، می‌تواند موجب مسوولیت مدنی هم باشد. (السان ، ۱۳۹۱ ، ۱۳۱) اساس تجارت‌های الکترونیکی تبادل داده‌ها و اطلاعات است. این داده‌ها ممکن است اطلاعات عادی و معمولی باشد و هیچ گونه محرمانگی در آن نباشد و برعکس، برخی اطلاعات کاملاً سری و

محرمانه است. اطلاعات مربوط به مبادلات مالی، انتقال تکنولوژی و دانش فنی از این نوع اسرار تجاری به حساب می‌آید و هر موسسه‌ای تلاش دارد اقدامات مناسبی در جهت حفظ آن‌ها انجام دهد. تجارت الکترونیکی اصولاً براساس یک قرارداد الکترونیکی است که با ایجاب و قبول الکترونیکی یا مبادله الکترونیکی داده‌ها، با استفاده از سامانه‌های هوشمند واقع می‌شود. رعایت و حفظ داده‌هایی که برای هریک از طرفین سری باشد ضروری است. قانون تجارت الکترونیکی ایران در سال ۱۳۸۲، با ۸۱ ماده و ۷ تبصره، با الهام از قانون نمونه تجارت الکترونیکی آنسیترال تصویب شده و مواد ۵۸ تا ۶۶ به مواردی از جمله حمایت از حقوق موافین، اسرار تجاری و داده پیام‌های شخصی اشاره دارد.

۳-۱-۳- قانون جرایم رایانه‌ای

مواد متعددی از این قانون در حفظ داده پیام‌ها و جلوگیری از شنود و افشای آن‌ها و مجازات افراد متخلف احکام خاصی دارد داده پیام^{۲۰} بنابر بند الف ماده‌ی ۲ قانون تجارت الکترونیکی عبارت است از این که: «هر نمادی از واقعه، اطلاعات یا مفهوم است که با وسایل الکترونیکی، نوری و با فناوری‌های جدید اطلاعات، تولید، ارسال، دریافت، ذخیره یا پردازش می‌شود.»

در این قانون به نوعی، از دو دسته داده‌ها، صحبت شده یکی داده‌های سری و دیگری سایر داده‌ها، مطابق تبصره‌ی یک ماده‌ی ۳، منظور از داده‌های سری، داده‌هایی است که افشای آن‌ها به امنیت کشور یا منافع ملی لطمه می‌زند، بدیهی است اگر در خصوص کشف، افشا و سرقت اسرار دولتی یا خصوصی مقررات کیفری متناسب و منطقی پیش بینی و تصویب شود در جلوگیری از جرم رایانه‌ای می‌تواند موثرتر باشد. (زیبر، ۱۳۸۳، ۱۰۸) اما سایر داده‌ها نیز مورد حمایت این قانون قرار گرفته و تخلف از آن جرم محسوب شده است. از جمله ماده‌ی ۱۷ که به مسوولیت کیفری متخلف اشاره دارد. امروزه با پیشرفت سریع و فوق العاده‌ی فناوری‌های اینترنتی، عملاً امکان ارتکاب جرم‌های متنوع و متعدد در فضای مجازی از قبیل تجاوز به حریم خصوصی افراد، افشای اسرار آن‌ها، جعل یا سرقت هویت افراد نسبت به گذشته، راحت‌تر و خیلی بیشتر شده است چون در فضای اینترنت موانع ارتکاب جرم، بسیار کمتر از فضای فیزیکی و واقعی است. (جوکر و همکاران، ۱۳۸۹، ۶۹) در سایر کشورها نیز، با افزایش فناوری و انواع گوشی موبایل، رقابت اینترنتی نسبت به سال‌های قبل از دو هزار میلادی، بسیار پیچیده و دشوار شده (پادزن، ۲۰۱۵، ۱۰۱) به تبع آن جرایم مربوط به آن مثل کشف اسرار و افشای آن فراوان مشاهده می‌شود.

۳-۲- حقوق اروپا

از نظر حقوق اروپا هم حمایت از اسرار تجاری و اعلام ممنوعیت کشف و افشای آن‌ها بسیار ضروری به نظر می‌رسد. هر چند در برخی موارد به طور صریح به آن اشاره نشده، اما در تمامی معاهدات مرتبط با تجارت آزاد و حقوق رقابت، هر گونه اقدام ضد رقابت منع شده است و بی تردید کشف و افشای اسرار تجاری بنگاه‌ها و شرکت‌های تجاری از مصادیق بارز رویه‌های ضد رقابت و تحقق انحصار تلقی می‌گردد. در عین حال حقوق داخلی کشورها نیز باید مقررات متناسب با اهمیت حفظ اسرار تجاری پیش‌بینی کنند. (میشل و همکاران، ۲۰۰۵، ۳۸۹) حمایت از اسرار تجاری علاوه بر تجارت کالاهای مادی، در مورد تجارت مربوط به حقوق مالکیت‌های فکری هم بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است به طوری که در موافقت‌نامه‌ی تریپس راجع

²⁰ -Data Message.

به مالکیت فکری، بر لزوم حمایت اسرار تجاری تأکید شده و غیر از موارد خاصی که برای حفظ منافع عمومی ضروری باشد، باید از افشای اسرار تجاری رقیب خودداری گردد. در معاهدات و موافقت‌نامه‌های دیگری هم که در این ارتباط تصویب شده از جمله معاهده‌ی جامعه‌ی اروپا^{۲۱} و موافقت‌نامه‌ی نفتا^{۲۲} بین آمریکا، کانادا و مکزیک برای سوء استفاده از اسرار تجاری در کنار مسئولیت مدنی، مسئولیت کیفری و مجازات حبس هم در نظر گرفته شده است. در واقع دست برد به اسرار تجاری، عملی ضد رقابت تلقی می‌شود. (کوهن و همکاران، ۱۹۹۸، ۱۴) در عرصه بین‌المللی هم برای رونق و توسعه تجارت الکترونیکی اسناد بین‌المللی مهمی در کمیسیون حقوق تجارت بین‌المللی سازمان ملل متحد - آنستیرال - از جمله: قانون نمونه راجع به تجارت الکترونیکی امضای الکترونیکی و ارتباطات الکترونیکی در قراردادهای بین‌المللی در سال‌های پس از ۱۹۹۶ به تصویب رسیده است (شیروی، ۱۳۹۲، ۱۴۱۰)

۴- توافق بر عدم افشای اسرار

اشخاصی که در فعالیت‌های تجاری با هم رقابت یا همکاری می‌کنند ممکن است در جهت حفظ اسرار و جلوگیری از افشای آن‌ها، با یکدیگر به توافق‌هایی دست یابند. این قرارداد گاهی تحت عنوان قرارداد عدم رقابت^{۲۳} است زمانی هم این توافق با عنوان قرارداد عدم ترغیب منعقد می‌شود به این معنا که یک طرف قرارداد متعهد می‌شود، مشتریان طرف دیگر را، به خرید محصولات خود یا موسسات دیگر ترغیب و تشویق نکند. اما گاهی هدف اصلی و مستقیم قرارداد جلوگیری از اظهار و اعلام اسرار است که با عنوان قرارداد راز داری یا قرارداد عدم افشا^{۲۴} صورت می‌گیرد که شخص در مقابل طرف دیگر قرارداد متعهد می‌شود که اسرار تجاری او را حفظ و از این اسرار به نفع خود یا دیگری سوء استفاده نکند در غیر این صورت به دلیل تخلف از قرارداد در مقابل طرف دیگر مسوولیت قراردادی خواهد داشت. (السان، ۱۳۹۱، ۱۳۱) مخصوصاً در قراردادهای انتقال فناوری این امر برای انتقال دهنده بسیار مهم و حیاتی است به همین دلیل انتقال گیرنده متعهد است به، اولاً= عدم افشا و انتشار اسرار، ثانیاً= خودداری از انتقال آن به اشخاص دیگر، ثالثاً= استفاده از فناوری انتقال یافته در حدود قرارداد، البته انتشار و افشای اطلاعات، زمانی تخلف از قرارداد محسوب می‌شود که محرمانه و سری بودن آن‌ها در قرارداد به نوعی تصریح شده باشد (ماندگار، ۱۳۹۶، ۳۴۶)

در قراردادهای انتقال فن آوری این تعهد از جانب انتقال گیرنده در مقابل انتقال دهنده است در موارد زیادی هم این تعهد برای مشاوران و کارگران یک کارفرما ایجاد می‌شود. (بلاک، ۱۹۸۳، ۷۷۶) تا از اسراری که در طول مدت همکاری با کارفرما به دست آورده‌اند مراقبت و محافظت کنند.

۵- مبادله‌ی اطلاعات^{۲۵}

در خصوص اطلاعات و اسرار تجاری بنگاه‌ها و شرکت‌ها، نوع دیگری از توافق ممکن است انجام شود که براساس آن طرفین به دلخواه اسرار خود را، در اختیار هم دیگر قرار می‌دهند و به عبارتی این اسرار را مبادله و به نوعی معامله می‌کنند (وکیلی مقدم ۱۳۸۹، ۱۸۳) در اینجا صحبت از عدم افشای اسرار در مقابل یکدیگر و سوء استفاده از آن نیست بلکه بهره‌برداری از اطلاعات یکدیگر در جهت کسب سود بالا و کنترل بر بازار،

²¹- Ec Treaty

²²- NAFTA

²³- Non competition agreement.

²⁴- Nondisclosure agreement

²⁵- Information Exchange

کارایی بیشتر و رسیدن به یک موقعیت برتر در میان سایر رقباست. به عبارتی اگر این توافق به صورت مخفیانه صورت گیرد در واقع از مصادیق تبانی مخمل رقابت و از تعهدات منفی بنگاه‌های تجاری محسوب خواهد شد چون وقتی دو یا چند بنگاه یا شرکت تجاری، اسرار تجاری و اطلاعات مختلف مربوط به میزان تولید یا عرضه، ساخت و قیمت‌ها را در اختیار یکدیگر قرار می‌دهند در واقع از موقعیت‌های خود سوء استفاده می‌کنند و موجب ضرر سایر رقبا می‌شوند و با این اقدام، قدرت سایر بنگاه‌ها را تضعیف کرده، رقابت عادلانه را مختل می‌سازند. (داراب پور، ۱۳۹۸، ۱۱۰) در بازار رقابت هر فعال تجاری، باید بتواند مستقل و آزادانه، سیاست‌های رقابتی خود را با ملاحظه‌ی وضعیت بازار و میزان عرضه و تقاضا، تعیین نماید، سلب این آزادی و از طرفی تبعیض بین رقبای تجاری در بهره‌مندی از اطلاعات، از مصادیق اخلاف در رقابت تلقی می‌گردد و بنابر ماده‌ی ۴۵ قانون اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی ممنوع است.

در عین حال، مبادله اطلاعات، ذاتاً یک عمل ضد رقابتی نیست اما اگر برای رسیدن به اهداف فوق باشد که در نهایت زمینه‌های انحصار، کاهش رقابت یا حذف رقبای تجاری را فراهم آورد ضد رقابت و ممنوع خواهد بود. در همین مبادله‌ی اطلاعات هم که توافقی بین دو یا چند شرکت یا بنگاه تجاری است طرفین باید با حسن نیت رفتار نمایند. به عبارتی طرفین بنابر اوضاع و احوال ناشی از چنین توافقی، تعهد راز داری را برعهده گرفته‌اند. (دین، ۲۰۰۲، ۱۶۶)

۶- ضمانت اجرا

۶-۱- انواع ضمانت اجرا

حقوق رقابت و حقوق تجارت الکترونیکی سعی دارد با پیش بینی ضمانت‌های متعددی از تخلفات جلوگیری و با متخلفان این عرصه برخورد نماید و هرچقدر ضمانت اجرا، منطقی‌تر و موثرتر باشد در ممانعت از تخلفات و اقدامات ضد رقابتی بنگاه‌ها در بازار رقابت، از موفقیت و کارایی بالاتری برخوردار خواهد بود. بر این اساس، نقض مقررات رقابت، بر حسب مورد، موجب مسوولیت قراردادی، غیرقراردادی و کیفری می‌شود. (سلیمی، ۱۳۹۸، ۶۵) در حقوق ایران، دسترسی بدون مجوز به اسرار تجاری یا افشای آن موجب مسوولیت متخلف است. وقتی که افراد در رابطه‌ی قراردادی یا استخدامی یا حرفه‌ای خود ملزم به حفظ اسرار شده، در صورت تخلف، مسوولیت قراردادی خواهد داشت و صرف اثبات تخلف برای تحقق این مسوولیت کافی خواهد بود. اگر دسترسی به اطلاعات تجاری محرمانه ناشی از عواملی غیر از قرارداد باشد افشای آن و بهره‌برداری یا هر گونه سوء استفاده از آن موجب مسوولیت غیرقراردادی یا مدنی است به شرط این که ارکان مسوولیت مدنی تحقق یافته باشد (السان، ۱۳۹۱، ۱۳۱) ممکن است این تخلف به اعتبار و حیثیت افراد یا موسسات لطمه زند که می‌تواند موجب مسوولیت کیفری هم باشد.

۶-۲- حقوق ایران

در قانون اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی، برای رعایت مقررات رقابت سالم و جلوگیری از اقدامات مخرب رقابت و موجد انحصار، ضمانت‌های متعددی قراردادی، مدنی و کیفری در موادی مثل ۶۱، ۶۲، ۷۵، ۷۹، ۸۱ پیش بینی شده است. در جهت تحقق اهداف قانون، در ماده‌ی ۵۳، شورای رقابت با ساختار، وظایف و اختیارات خاص تاسیس، تشکیل و وظیفه‌ی تشخیص ضد رقابتی بودن اقدامات بنگاه‌ها، بر عهده‌ی این شورا گذاشته شده است. بر این اساس:

برابر ماده‌ی ۶۱ ضمانت اجراهایی مثل: دستور به فسخ هر نوع توافق ضد رقابتی، دستور به توقف رویه‌های محل رقابت، تعلیق یا ابطال ادغام‌ها، استرداد درآمدهای اضافه که از طریق اعمال ضد رقابت به دست آمده، واگذاری سرمایه یا سهام شرکت‌ها که بر خلاف ماده‌ی ۴۷ تحصیل شده، دستور به اصلاح اساسنامه‌ی شرکت یا صورت جلسات مجامع عمومی آن‌ها، تعیین جریمه و موارد دیگر در نظر گرفته شده است و شورا پس از احراز ضد رقابتی بودن اقدام بنگاه تجاری می‌تواند یک یا چند مورد از موارد فوق را انتخاب و برای بنگاه متخلف تصمیم بگیرد.

مطابق ماده‌ی ۶۶، اشخاص حقیقی و حقوقی خسارت دیده می‌توانند با رعایت شرایطی با تقدیم دادخواست به دادگاه صالح، جبران خسارت را درخواست نمایند.

همین طور، ماده‌ی ۷۵، انتشار و افشای اطلاعات داخلی شرکت‌ها و بنگاه‌ها، سوء استفاده، و بهره برداری از این اطلاعات به نفع خود یا اشخاص دیگر را، جرم می‌داند و مرتکب را مشمول مجازات حبس تعزیری از شش ماه تا دو سال یا جزای نقدی از چهل میلیون ریال تا چهار صد میلیون ریال یا هر دو مجازات و نیز جبران خسارت ناشی از افشا یا انتشار اطلاعات می‌داند.

بلاخره ماده‌ی ۸۱، اعلام می‌کند که: «چنان چه در خصوص جرائم مذکور در این فصل، مجازات‌های سنگین تری در قوانین دیگر پیش بینی شده باشد، مجازات سنگین‌تر اعمال خواهد شد». همچنین در قوانین تجارت الکترونیکی، جرایم رایانه‌ای، قانون مجازات و مقررات دیگر با اعلام ممنوعیت افشای اسرار و طرح ضمانت اجراهای متعدد مدنی و کیفری، از حفظ اسرار تجاری بنگاه‌ها در بازار تجارت حمایت به عمل آمده است که قبلاً آنها به اختصار اشاره شد.

۳-۶- نقد و بررسی

بین ضمانت اجراهایی که برای جلوگیری از اقدامات ضد رقابتی بنگاه‌ها پیش بینی شده دوگانگی وجود دارد به این صورت که بند ۱۲ ماده‌ی ۶۱ برای تخلفات عرصه‌ی رقابت، از ده میلیون تا یک میلیارد ریال جریمه تعیین کرده است. اما قسمت اخیر بند مذکور، جریمه‌ی فوق را فقط به ممنوعیت‌های حکم ماده ۴۵، اختصاص داده، شامل تخلفات موضوع مواد دیگر مثل ۴۴، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۵۱ و ۵۲ نمی‌داند، در حالی که اختصاص جریمه فقط برای اقدامات موضوع ماده‌ی ۴۵، منطقی و قابل توجیه به نظر نمی‌رسد. بنابراین افشای اسرار که در سمت ح ماده ۴۵ قانون آمده مشمول جریمه خواهد بود اما چنان چه همین اقدام در مورد حقوق و امتیازات ناشی از مالکیت فکری موضوع ماده ۵۱ قانون تحقق یابد، شورای رقابت اختیار تعیین جریمه را برای آن نخواهد داشت. همچنین برخی از تخلفات و اقدامات ضد رقابتی بنگاه‌ها، در چند ماده مطرح شده است از جمله کسب غیرمجاز و سوء استفاده از اطلاعات و اسرار بنگاه‌ها، انتشار، افشا و بهره برداری از این اسرار، اولاً در قسمت ح ماده ۴۵، ثانیاً بند ک همین ماده، ثالثاً در ماده ۷۵ همین قانون، با عبارات مختلف آمده است در حالی که این پراکنده گویی که موجب ابهام و برداشت‌های متفاوت می‌شود از قانون گذار پذیرفته نیست.

ایراد بعدی این است که در مواردی صدر ماده با احکام بندهای ذیل آن تعارض دارد مثلاً در متن ماده‌ی ۴۵ آمده است که: «اعمال ذیل که منجر به اخلال در رقابت می‌شود ممنوع است». بنابر ظاهر ماده، اعمالی که در این ماده بیان شده، فرض بر ضد رقابتی بودن آن‌هاست و نیازی به اثبات آن نیست و کافی است که ارتکاب خود عمل به اثبات رسد تا مشمول ممنوعیت گردد در حالی که در ردیف ۶ قسمت ط در همین ماده، چنین می‌خوانیم: «تملك سرمایه و سهام شرکت‌ها به صورتی که منجر به اخلال در رقابت شود». از ظاهر این بند، چنین استنباط می‌شود که تحقق اخلال در رقابت، باید ثابت گردد تا مشمول ممنوعیت به حساب آید.

این ها و موارد متعدد دیگر، از جمله نواقص، ایرادات و کاستی‌های قانون اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی است و ضرورت دارد، مورد بازنگری قرار گیرد تا قانون اصلاح و ایرادات مذکور برطرف گردد.

۴-۶- حقوق اتحادیه اروپا:

در حقوق اتحادیه‌ی اروپا نیز با پیش بینی مسوولیت مدنی، قانون گذار به دنبال تضمین جبران خسارت زیان دیدگان و حمایت از حقوق قانونی عموم فعالان عرصه‌ی رقابت خصوصاً مصرف کنندگان می‌باشد (جونز، ۱۹۹۹، ۷۰) و به طور خاص هدف اصلی این مقررات مقابله با رویه‌های ضد رقابتی شرکت‌ها و موسسات تجاری است تا در نهایت از ایجاد انحصار جلوگیری شود. (برادر، ۲۰۱۰، ۱۷۲).

امروزه رقابت فراتر از خدمات و کالاهای مادی، در خصوص دارایی‌ها، آفرینش‌ها و مالکیت‌های فکری نیز، به طور گسترده مطرح می‌باشد و امکان سوء استفاده از حقوق انحصاری در این حوزه و رسیدن به موقعیت‌های مسلط بیش از گذشته وجود دارد (ویش، ۲۰۱۲، ۱۷۵)، در واقع حقوق رقابت با داشتن این ضمانت اجراها، اختیار تخلف و نقض مقررات را از بنگاه‌ها سلب می‌کند. (ناصری، ۱۳۹۸، ۸۷) بدیهی است قانونی که فاقد ضمانت اجرای منطقی باشد عملاً مفید و موثر نخواهد بود (کاتوزیان، ۱۳۸۸، ۵۲۳). اتحادیه اروپا همچنین چند دستور العمل در جهت حمایت از اسرار تجاری در ارتباط با تجارت الکترونیکی و امضای الکترونیکی که هر لحظه در معرض خطر افشا و سرقت است تصویب نمود. هر چند این دستور العمل‌ها مستقیماً برای اعضا الزام آور نیست اما کشورهای عضو باید مقررات لازم را مطابق با دستورالعمل تصویب کنند یا نسبت به اصلاح قوانین فعلی داخلی در جهت مطابقت و هماهنگی نسبی یا دستورالعمل‌های مذکور اقدام نمایند. (شیروی، ۱۳۹۱، ۵۰) بنابر مواد ۱۰۱ و ۱۰۲ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا هرگونه توافق یا اقدام بنگاه‌ها از جمله انتشار یا سوء استفاده از اسرار موسسات دیگر که ضد رقابت یا محدود کننده رقابت باشد ممنوع و موجب مسوولیت مدنی متخلف است و باید خسارت زیان دیده را جبران نماید.

و بنابر بند ۲ ماده دوم آیین نامه کمیسیون اروپا باید هزینه ارتکاب جرم یا عمل ضد رقابتی برای متخلف بسیار بیشتر از سودی باشد که او به دست می‌آورد جبران خسارت کامل، زیان دیده را در وضعی قرار دهد که اگر تخلف صورت نمی‌گرفت در آن وضع قرار داشت. پس شامل جبران خسارت واقعی و عدم النفع و پرداخت بهره از زمان وقوع خسارت تا زمان جبران آن باشد (غفاری فارسانی، ۱۳۹۸، ۴۹۳).

بر این اساس، با تصویب کمیسیون اروپا، جریمه‌ای معادل ده درصد از گردش مالی سالیانه متخلف دریافت می‌شود و اگر محکوم علیه اجرا نکند به میزان پنج درصد از درآمد روزانه خود محکوم می‌گردد البته در برخی کشورهای عضو اتحادیه جریمه اشخاص حقیقی، با حقوقی متفاوت می‌باشد و مجازات حبس نیز برای اشخاص حقیقی به مدت سه تا ۵ سال تعیین شده است. (علاء الدینی، همان، ۱۶۰) اتحادیه اروپا با تصویب معاهدات متعدد از جمله موافقت نامه عمومی گات و گاتس در جهت برقراری سالم و آزادی تجارت کالا و خدمات، به دلیل ضرورت توجه به جنبه تجاری مربوط به مالکیت‌های فکری و لزوم حمایت از اسرار تجاری و اعلام ممنوعیت افشا و انتشار و سوء استفاده از این اسرار، موافقت نامه تریپس را وضع کرد تا ضمن توسعه رقابت به عرصه مالکیت‌های فکری اسرار تجاری در این حوزه را نیز بیش از گذشته حمایت و تضمین نماید و ضمانت اجراهای مدنی و کیفری در این خصوص در نظر گرفت در عین حال که بنابر ماده ۷ و بند دوم ماده ۸ و ماده ۴۰ موافقت نامه، به کشورهای عضو اجاره داده شد تا مقررات داخلی خاصی را جهت جلوگیری از سوء استفاده

مؤسسات از حقوق انحصاری ناشی از مالکیت فکری تصویب کنند تا هیچ گونه اقدامی جهت محدود کردن تجارت آزاد و رقابت سالم انجام ندهند.

۷- نتیجه گیری و پیشنهاد

در فعالیتهای تجاری، بازار رقابت، باید به روی تمامی مؤسسات و شرکتهای تجاری باز باشد تا بتوانند در شرایط برابر و مساوی تجارت و رقابت کنند. به تعداد لازم فروشنده و عرضه کننده حضور داشته باشند و کالاها و خدمات مورد نیاز خریداران را با کیفیت بالا و قیمت پایین در اختیار آنان قرار دهند و مصرف کنندگان نیز از حق انتخاب و دسترسی به فروشندگان متعدد و کالاهای متنوع برخوردار بوده، با میل و رغبت و بدون اجبار معامله کنند. مقررات حقوق رقابت و قواعد اخلاق ایجاب می کند که هیچ یک از شرکتها و مؤسسات تجاری با توسل به راههای نامشروع و با فریب و نیرنگ قصد حذف رقیب و کاهش قدرت رقابت او را نداشته باشند. مثلاً با تحریک کارکنان شرکت رقیب، در معاملات آن شرکت دخالت نکنند و موجب اختلال در فعالیت او نگردند. همین طور با نفوذ در بنگاه رقیب به اطلاعات و اسرار آن دست برد نزنند و از این اسرار در جهت تضعیف و آشکار کردن سیاستهای رقابتی مخفی و سری شرکت رقیب سوء استفاده نکنند. در این راستا پیشنهادهایی به شرح زیر به نظر می رسد:

۱- در فضای مجازی و تجارت الکترونیکی، حریم خصوصی اشخاص، دادهها و اطلاعات و اسرار آنها هر لحظه در معرض خطر می باشد. قوانین و مقررات باید به رفع این خطرات و حفظ و حمایت از اسرار تجاری اشخاص کمک کنند و همگام با پیشرفت های ابزارهای ارتباطات و فناوری های جدید اطلاعاتی باید مقررات مربوط به آن نیز کارآمد و همیشه به روز باشند.

۲- گسترش تجارت الکترونیکی خصوصاً در سالهای اخیر، ضمن کاهش هزینه های انتقال اطلاعات، موجب یک تحول اساسی در عرصه اقتصاد یعنی جهانی شدن اقتصاد و تجارت آزاد و رقابت شدید تجاری بین بنگاهها و مؤسسات تجاری گردید که عدم توجه به آن در هر کشوری سبب انزوای آن در اقتصاد آزاد جهانی خواهد شد چون خریدار می خواهد در اسرع وقت به تقاضای او پاسخ داده شود و نیاز تجاری او برطرف گردد. در کنار وجود قوانین و مقررات لازم، عواملی مثل قابلیت اتصال به شبکه، خدمات حمایتی تجارت الکترونیکی، زیر ساخت های حقوقی، اجتماعی و فرهنگی و نیز شرایط و احوال کسب و کار، در توسعه و رونق تجارت الکترونیکی و رقابت سالم تجاری، نقش اساسی دارند.

۳- در ایران به دلیل حاکمیت اقتصاد دولتی در خیلی از زمینه های تجاری عملاً رقابت و بازار رقابتی به معنای کامل و صحیح آن وجود ندارد. بنابراین دولت باید با کنار کشیدن از صحنه رقابت تجاری، زمینه فعالیت بخش خصوصی و رقابت تجاری را فراهم نماید و در این صورت با تصویب مقررات کارآمد و اجرای کامل قوانین موجود مرتبط با رقابت تجاری می توان ساختاری نظام مند برای فعالیت های تجاری طراحی کرد.

۴- در قوانین و مقررات متعدد راجع به حقوق رقابت از جمله قانون اجرای سیاست های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی با وجود این که به اطلاعات و اسرار بنگاهها و شرکتها اشاره شده، اما اسرار تجاری تعریف نشده و فقط قانون تجارت الکترونیکی در ماده ۶۵، اسرار تجاری الکترونیکی را تعریف کرده است، در حالی که اهمیت این اسرار و امکان سوء استفاده های زیادی که می تواند از طریق دست برد و افشای آنها صورت گیرد، ایجاب می کند قانون گذار نسبت به آن اهمیت خاصی بدهد.

۵- برخلاف خیلی از کشورهای دنیا در نظام حقوقی ایران قانون خاصی تحت عنوان قانون رقابت یا جلوگیری از انحصار وجود ندارد و مقررات مربوط به آن در متن قوانین دیگری مثل اجرای اصل ۴۴ به طور ناقص مطرح شده است، در حالی که برای تقویت جایگاه رقابت صحیح و سالم و جلوگیری از اقدامات ضد رقابتی وجود قوانین خاص کارآمد و کارشناسی شده بیش از گذشته ضروری و مورد نیاز است.

۶- فقدان قوانین کارآمد و جامع ، نبود ضمانت اجراهای موثر مدنی و کیفری ، اسرار شرکت ها و موسسات تجاری و سایر اشخاص را همیشه در معرض افشا و سرقت قرار می دهد بر همین اساس در اتحادیه‌ی اروپا ابتدا موافقت نامه تریپس با هدف حمایت از رقابت سالم در امور تجاری مالکیت‌های فکری و حفظ اطلاعات سری موسسات ، سپس در سال ۲۰۰۶ ، بخشنامه حمایت از دانش و اطلاعات مربوط به کسب و کار در برابر تحصیل ، استفاده و افشای غیرقانونی آن‌ها ، تصویب و صادر شد تا حمایت از اسرار تجاری بیش از گذشته تضمین گردد. در نظام حقوقی ایران نیز چنین تضمینی ضروری به نظر می‌رسد.

فهرست منابع :

الف: منابع فارسی :

- ۱- اسدی ، عباس و همکاران ، (۱۳۹۶) ، حقوق مخاطبان مطبوعات ، چاپ اول ، تهران : آثار فکر
- ۲- السان، مصطفی، (۱۳۹۱)، حقوق تجارت الکترونیکی، چاپ اول، انتشارات سمت، تهران
- ۳- بخت جو، روح الله، (۱۳۹۸)، حمایت حقوقی از اسرار تجاری، چاپ اول، انتشارات مجد، تهران، صفحه ۳۲
- ۴- برزی، ودود، (۱۳۹۸)، آفات گفتار، چاپ سوم، انتشارات آیدین ، تبریز
- ۵- بوشهری، جعفر، (۱۳۷۶)، مسایل حقوق اساسی، چاپ اول، نشر دادگستر، تهران
- ۶- جعفری لنگرودی، دکتر محمدجعفر، (۱۳۸۸)، مبسوط در ترمینولوژی حقوق، جلد اول، چاپ چهارم، گنج دانش، تهران
- ۷- جوکز، پونی و همکاران، (۱۳۸۹)، جرم و اینترنت، مترجم رسول نجار، چاپ اول، انتشارات دانشگاه علوم انتظامی، تهران.
- ۸- جین، آرویند، کی، (۱۳۸۶)، اقتصاد سیاسی فساد، مترجم: علی بختیاری زاده، چاپ اول، پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران.
- ۹- حسن پور، محمد مهدی، (۱۳۹۵)، حقوق رقابت و قرارداد مجوز بهره برداری، چاپ اول، تهران: مجد.
- ۱۰- حسینی، مینا، (۱۳۹۶)، حقوق رقابت، چاپ اول، تهران: انتشارات مجد.
- ۱۱- حقیقت جو، مهدی، (۱۳۹۸)، حقوق رقابت و توسعه خارجی شرکت های تجاری، چاپ دوم، میزان
- ۱۲- خالقیان، جواد، (۱۳۸۱)، قوانین حقوقی، چاپ اول، نشر مهاجر، تهران
- ۱۳- داراب پور، مهرباب و همکاران، (۱۳۹۸)، اصول و مبانی حقوق تجارت بین الملل، جلد پنجم، چاپ دوم، گنج دانش، تهران
- ۱۴- دهخدا ، علامه علی اکبر (۱۳۷۳)، دوره چهارده جلدی، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۵- دیوان غزلیات حافظ (۱۳۶۶)، به کوشش خلیل خطیب رهبر، چاپ چهارم، انتشارات صفی علی شاه ، تهران
- ۱۶- رشوند بوکانی، مهدی، (۱۳۹۰)، حقوق رقابت، چاپ اول، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران
- ۱۷- رضایی، محمدتقی، (۱۳۹۴)، نظام حقوقی سازمان جهانی تجارت، چاپ دوم، میزان، تهران
- ۱۸- رهبری، ابراهیم، (۱۳۹۷)، حقوق اسرار تجاری، چاپ چهارم، انتشارات سمت، تهران
- ۱۹- رهبری ، ابراهیم و همکاران، (۱۳۹۸)، حقوق رقابت در عرصه مالکیت های فکری، جلد دوم، چاپ اول، تهران: سمت
- ۲۰- زیبر، اولریش، (۱۳۸۳)، جرایم رایانه‌ای، مترجم: محمدعلی نوری و همکاران، چاپ اول، گنج دانش، تهران
- ۲۱- ستوده تهرانی، حسن، (۱۳۷۷)، حقوق تجارت، جلد اول، چاپ چهارم، نشر دادگستر، تهران
- ۲۲- سعید وزیری، خدایار و سیدتفرشی‌ها، سحر، (۱۳۹۷)، حقوق استارت آپ‌ها، چاپ دوم، انتشارات خرسندی، تهران
- ۲۳- سلیمی ، فضا ، (۱۳۹۸)، حقوق رقابت و مسوولیت مدنی ناشی از نقض قواعد آن، چاپ اول، تهران: مجد.
- ۲۴- علاء الدینی، امیرعباس، (۱۳۹۱)، حقوق رقابت، چاپ اول، انتشارات مجد، تهران
- ۲۵- علمی، زهرا و صیادزاده، علی، فساد، دولت، درجه باز بودن اقتصاد، مجله اطلاعات سیاسی و اقتصادی، سال ۱۳۸۷
- ۲۶- غفاری فارسانی ، بهنام ، (۱۳۹۸) ، حقوق رقابت، چاپ دوم، میزان ، تهران
- ۲۷- فاخری، مهدی، راه کارهای الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت، (۱۳۸۶) چاپ اول، نشر ثالث، تهران
- ۲۸- فرحناکیان، فرشید، (۱۳۸۹)، قانون تجارت در نظم حقوقی کنونی، چاپ سوم، نشر میزان، تهران
- ۲۹- قاسمی حامد، عباس، (۱۳۸۵)، جزوه درسی حقوق خصوصی اقتصادی(۱)، دانشگاه شهید بهشتی، تهران

۳۰- کاتوزیان، دکتر ناصر، (۱۳۸۸)، فلسفه حقوق، جلد اول، چاپ پنجم، تهران: شرکت سهامی انتشار.

۳۱- ماندگار، مصطفی، (۱۳۹۶)، انتقال فناوری، چاپ دوم، شهر دانش، تهران

۳۲- مرکز پژوهش‌های مجلس، (۱۳۸۵)، بررسی لایحه مقررات تسهیل کننده رقابت، چاپ اول، دبیرخانه مجلس، تهران

۳۳- مک کوایل، دنیس، (۱۳۸۲)، در آمدی بر نظریه ارتباطات جمعی، مترجم: پرویز اجلائی، چاپ اول، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه ها

۳۴- مهدی زاده، سید محمد، (۱۳۹۸)، حقوق مخاطب در تبلیغات رسانه، چاپ اول، مجد تهران

۳۵- میرجلیلی، سیدحسین، (۱۳۸۳)، قانون رقابت و سیاست رقابتی در ایران، چاپ اول، پژوهشگاه علوم انسانی، تهران

۳۶- میرمحمدصادقی، حسین، (۱۳۸۹)، جرایم علیه اشخاص، چاپ پنجم، نشر میزان، تهران

۳۷- ناصحی، علی، (۱۳۹۸)، مبانی حقوقی و فقهی رقابت، چاپ دوم، تهران: انتشارات مجد

۳۸- وکیلی مقدم، محمد حسین، (۱۳۸۹)، توافقات ضد رقابت تجاری، چاپ اول، انتشارات کتاب همگان، تهران

۳۹- ولیدی، محمد صالح، (۱۳۶۹)، حقوق جزای اختصاصی، جلد دوم، چاپ اول، امیرکبیر، تهران

۴۰- هریسون، جفری، (۱۳۹۸)، مختصری بر حقوق و اقتصاد، مترجم: وحیدنصیری، چاپ اول، مجد، تهران

ب) منابع انگلیسی:

- 41-Bael.V(2009), Competition Law of the European Community, 5th Ed, Wolters Kluwer, London, partll.
- 42-Black.M,A,(1983), Black's Law Dictionary-15th Ed : west Publishing CO, American
- 43-Broder, D, (2010), Antitrust Law and Enforcement, 1th Ed, Oxford university press, London.
- 44-Cohen,J,(2004), Trade Secrets Protection and Exploitation, 2th Ed, BNA Books, U.S.A.
- 45-Dean R, (2002), The Law of Trade secrets and Personal secret, 1th Ed, Law Book co, Australia
- 46-Herbert,N, (1999), freedom of Information Right to Know, 1th Ed, Greenwood press, USA
- 47- Jones, C, (1999), Private Enforcement of Antitrust Law in the Eu, UK and USA, 1th Ed, Oxford university Press, New York.
- 48-MacLean. R,(1994), European community Law, 6th Ed, HL T press
- 49-Michael,J and Robert, H, (2005), the Regulation of International Trade, 1th Ed, Routledge, England
- 50-podszun.R,(2015), competition Law in the Digital Economy, 1th Ed, speringer, London
- 51-Rhode.L,(2000), Lawyers Roles and Responsibilities and Regulation, 1th Ed, Oxford University Press, England.
- 52- Richard ,w,(1989), competition Law, 2th Ed, Butterworths, London,
- 53-sauter ,w,(2015), public services in Eu Law, 1th Ed, cambridge, London
- 54- Savin ,A, (2013), Eu Internet Law, 1th Ed, Fsc, England
- 55-surbLyte. G, (2015), competition on the Internet 1th Ed, springer, London
- 56- Steger.D-2008-Transparency in the WTO - Oxford, England
- 57-Whish.R.and others, (2012), competition Law, 5th Ed, oxford publishing, England.